

Van woning naar woning

Project Documentation From Dwelling to Dwelling

Dick van Gameren, Olv Klijn & Harald Mooij

Met bijdragen van/With contributions by:

**Enrico Forestieri, Arjan Hebly, Annenies Kraaij, Jurjen Zeinstra
& Willemijn Wilms Floet**

Tekeningen/Drawings:

Ana Luisa da Fonseca, Axel Beem, Davida Rauch & Carlyn Simoen

70

Paleis van Diocletianus, Split (KR), gebouwd 295-305, transformatie vanaf circa zesde eeuw

Diocletian's Palace, Split (KR), construction 295-305, transformation from approximately the sixth century

80

Proveniershof, Haarlem (NL), gebouwd 1414 (klooster) en 1717 (Proveniershuis), transformatie vanaf circa 1866

Proveniershof, Haarlem (NL), construction 1414 (convent) and 1717 (Proveniershuis), transformation from approximately 1866

88

Albany, Londen (GB), gebouwd 1771-1775 (Melbourne House), sir William Chambers, transformatie 1802-1803, Henry Holland

Albany, London (GB), construction 1771-1775 (Melbourne House), Sir William Chambers, transformation 1802-1803, Henry Holland

96

Corso XXII Marzo, Milaan (IT), gebouwd 1914, Antonio Pellegrini, transformatie 1982, Gianni Celada

Corso XXII Marzo, Milan (IT), construction 1914, Antonio Pellegrini, transformation 1982, Gianni Celada

104

Kleinseminarie Hageveld, Heemstede (NL), gebouwd 1923, Jan Stuyt, transformatie 2001-2007, Ontwerpgroep MYJ (nu KBnG)

Minor Seminary Hageveld, Heemstede (NL), construction 1923, Jan Stuyt, transformation 2001-2007, Ontwerpgroep MYJ (now KBnG)

114

Een Blok Stad, Rotterdam (NL), gebouwd 1901-1911, transformatie 2007-2011

Een Blok Stad, Rotterdam (NL), construction 1901-1911, transformation 2007-2011

122

Herengracht 249, Amsterdam (NL), gebouwd 1746, Pieter Intesz. Claes, transformatie 2010, Emma architecten

Herengracht 249, Amsterdam (NL), construction 1746, Pieter Intesz. Claes, transformation 2010, Emma Architecten

130

Justus van Effen-complex, Rotterdam (NL), gebouwd 1922, Michiel Brinkman, transformatie 1984 en 2009, Hebly Theunissen Architecten en Molenaar & Co architecten

Justus van Effen Complex, Rotterdam (NL), construction 1922, Michiel Brinkman, transformation 1984 and 2009, Hebly Theunissen Architecten and Molenaar & Co architects

140

Panelák, Rimavská Sobota (SL), gebouwd 1972-1975, Stavoprojekt Banská Bystrica, Projektový Ateliér A4, transformatie 2007-2014, gutgut architects

Panelák, Rimavská Sobota (SL), construction 1972-1975, Stavoprojekt Banská Bystrica, Projektový Ateliér A4, transformation 2007-2014, gutgut architects

148

Klarenstraat, Amsterdam (NL), gebouwd 1958, Ernest Groosman, transformatie 2014, VanSchagen Architecten

Klarenstraat, Amsterdam (NL), construction 1958, Ernest Groosman, transformation 2014, VanSchagen Architecten

From Dwelling to Dwelling

Traditionally, architecture is not only about the production of new buildings, but also about the adaptation of existing ones. Consulting the history of architecture teaches us that there are countless fantastic examples of buildings that have been radically transformed over time, for example Roman theatres and stadiums that were transformed into squares and residential complexes or, more recently, industrial or religious heritage that acquired a new, residential destination. The transformation of buildings originally designed for habitation is a very special task.

The ten projects documented in this *DASH* show that the transformation of dwellings into dwellings is a topical phenomenon, but not a new one. Against the background of a wide range of projects from different periods that involve different forms of habitation, this issue presents a rich variety of design options and solutions. The projects are arranged by the years of their documented transformations.

Diocletian's Palace in Split (KR) shows how even after 15 centuries of transformation, the fragmented structure of an ancient dwelling for one man and his court continues to play a symbiotic part in the daily life of a contemporary city. The **Proveniershof** in Haarlem (NL) shows how smart conversions and internal transformations allowed a secluded, century-old courtyard building to adapt to the requirements of the different periods.

Due to changing economic conditions, the transformation of the Melbourne House in London (GB) into the exclusive **Albany** led to surprising new forms of habitation; the personality of the original building continues to be important to the many new residents as well.

That the transformation of existing buildings can also serve an urban purpose by maintaining the character of the public space is shown by the Corso XXII Marzo project in Milan (IT). Here, behind remnants of existing nineteenth-century façades, the most radical transformation in this issue of *DASH* was carried out. Adding an extra floor behind existing façade openings created unconventional and spatial interiors.

The transformation of the **Minor Seminary Hageveld** in Heemstede (NL) illustrates how the preservation of both the large scale and the distinguished appearance of this early twentieth-century collective residential and educational building in a park-like setting ensured its appeal to the individual residents of luxurious apartments that were realized here after the transformation. Conversely, the inner-city project **Een Blok Stad**

in Rotterdam (NL), which apparently had no distinctive qualities left at all, shows how an approach that involves different architects highlights the potential of mixing the old with the new.

The incremental transformation of inner cities at the level of the individual dwelling is illustrated by **Herengracht 249** in Amsterdam (NL). The dwelling is exemplary for the way history, heritage and innovation continue to go hand in hand. The recent renovation of the **Justus van Effen Complex** in Rotterdam proves that the transformation of heritage can also involve a subtle combination of restoration and redesign.

The projects **Panelák** in Rimavská Sobota (SL) and **Klarenstraat** in Amsterdam (NL), finally, each in their own way convincingly show how the transformation of post-war housing can almost seamlessly introduce new qualities and target groups into an existing urban context.

The projects in this *DASH* have been redrawn in their situation before and after transformation, with new additions drawn in brown over the black lines of the preserved building parts. The illustrations also show both the old and the recent situation. Where taking new photographs was not allowed, we used existing photos by the architect or a selling party.

For helping us obtain information we would like to thank the following people: Dr Katja Marasović, Noord-Hollands Archief, housing association Ymere, Archivio Storico Civico di Milano, Mr Gianni Celada, architecture office Kbng, architecture and design practice Studio Shift, Hebly Theunissen Architecten, Emma Architecten, gutgut architects and the municipal archives of Rotterdam and Amsterdam.

Architectuur gaat van oudsher niet alleen over het produceren van nieuwe bouwwerken, maar ook over aanpassing van het bestaande. Wie de architectuurgeschiedenis erop na slaat, vindt tal van fantastische voorbeelden waarin gebouwen door de tijd heen ingrijpend zijn veranderd. Denk aan Romeinse theaters en stadions die in pleinen en woningbouwcomplexen zijn getransformeerd, of recentere voorbeelden van industrieel of religieus erfgoed met een nieuwe woonbestemming. De transformatie van gebouwen die ook oorspronkelijk al voor bewoning ontworpen waren, vormt hierin een heel eigen opgave.

De tien gedocumenteerde projecten in deze *DASH* laten zien dat de transformatie van woningen naar woningen actueel, maar tegelijk geen nieuwe opgave is. Geplaatst in de context van een breed scala aan projecten in uiteenlopende tijden en met diverse typen bewoning, komt een rijke variatie aan ontwerp-mogelijkheden en -oplossingen naar voren. De projecten zijn geordend naar jaartal van de gedocumenteerde transformaties.

Het **Paleis van Diocletianus** in Split (KR) laat zien hoe de gefragmenteerde structuur van een antieke huisvesting voor één man en zijn hofhouding na ruim 15 eeuwen transformatie symbiotisch voortbestaat in het dagelijkse leven van de hedendaagse stad. De **Proveniershof** in Haarlem (NL) toont aan hoe een door de eeuwen heen behouden, afgeschermd hofbebouwing door slimme schakelingen en interne transformaties zich steeds opnieuw heeft weten te voegen naar de wensen in verschillende perioden.

De transformatie van Melbourne House tot het exclusieve **Albany** in Londen (GB) vanwege veranderende economische omstandigheden, leidde tot verrassend nieuwe vormen van bewoning, waarbij de uitstraling van het oorspronkelijke gebouw ook voor de vele nieuwe bewoners van betekenis blijft.

Dat transformatie van het bestaande ook een stedelijk belang kan dienen door behoud van het karakter van de publieke ruimte, toont het project aan de **Corso XXII Marzo** in Milaan (IT). Hier werd achter de restanten van bestaande negentiende-eeuwse gevels de meest radicale transformatie in dit nummer van *DASH* uitgevoerd, waarbij de toevoeging van een extra verdieping achter de bestaande gevelopeningen onconventionele en ruimtelijke interieurs opleverde.

De transformatie van **Kleinseminarie Hageveld** te Heemstede (NL) illustreert hoe behoud van de grote schaal en de voorname uitstraling van een vroeg twintigste-eeuws collectief woon- en opleidingsgebouw in een parkachtige omgeving, nu heel aantrekkelijk kan zijn voor de individuele bewoners van de luxueuze appartementen die er na de transformatie in werden gerealiseerd. Omgekeerd laat het binnenstedelijk project **Een Blok Stad** in Rotterdam (NL), dat geen duidelijk onderscheidende kwaliteiten meer leek te hebben, door de aanpak met verschillende architecten juist veel duidelijker zien wat de potentie is, wanneer oud en nieuw met elkaar worden vermengd.

De incrementele transformatie van binnensteden op het niveau van de individuele woning wordt geïllustreerd aan de hand van **Herengracht 249** te Amsterdam (NL), als voorbeeld hoe geschiedenis, erfgoed en vernieuwing hand in hand blijven gaan. De recente renovatie van het **Justus van Effendaelcomplex** in Rotterdam bewijst dat transformatie van erfgoed ook een subtiel samengaan van restauratie en herontwerp kan inhouden.

De projecten **Panelák** in Rimavská Sobota (SL) en **Klarenstraat** in Amsterdam (NL) laten tot slot beide op hun eigen manier overtuigend zien hoe door transformatie van naoorlogse woningbouw nieuwe kwaliteiten en doelgroepen bijna geruisloos binnen een bestaande stedelijke context kunnen worden ingevoegd.

De projecten in deze *DASH* zijn opnieuw getekend in hun situatie voor en na de transformatie, waarbij nieuwe toevoegingen in roestbruin over de zwarte lijnen van de behouden gebouwdelen zijn weergegeven. Ook de illustraties tonen zowel de oude als de recente situatie. Waar het niet toegestaan was nieuwe foto's te maken, hebben we gebruik gemaakt van bestaande foto's van de architect of een verkopende partij.

Onze dank voor ondersteuning bij het verkrijgen van informatie gaat uit naar onder andere: dr. Katja Marasović, het Noord-Hollands Archief, Woningcorporatie Ymere, Archivio Storico Civico di Milano, dhr. Gianni Celada, architectenbureau kbng, Shift architecture urbanism, Hebly Theunissen architecten, Emma architecten, gutgut architects, de stadsarchieven van Rotterdam en Amsterdam.